

ОБРАЗ ІДЕАЛЬНОГО УЧНЯ В УЯВЛЕННІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Аналізуються думки майбутніх учителів щодо образу ідеального учня. Ідеал майбутнього учня розкривається через його особистісні якості, ставлення до навчання, прагнення успішно реалізовувати власний творчий потенціал. Приклад учителя визнається головним у формуванні ідеального образу учня.

Ключові слова: учитель, учень, ідеал, навчально-виховний процес, успіх.

Анализируются мысли будущих учителей относительно образа идеального ученика. Идеал будущего ученика раскрывается через его личностные качества, отношение к обучению, желание успешно реализовывать собственный творческий потенциал. Пример учителя определяется главным в формировании идеального образа ученика.

Ключевые слова: учитель, ученик, идеал, учебно-воспитательный процесс, успех.

Some future teachers' thoughts about an ideal pupil image are analyzed. The ideal of a future pupil is revealed by personal qualities of pupil character, his/her attitude to education, and the desire to put into practice the creative potential. Teacher ideal is defined by the future teachers as a main issue in forming the image of pupil ideal.

Key words: teacher, pupil, ideal, educational process, success.

Постановка проблеми. На долю сучасного покоління українських вихователів випала важка і відповідальна місія – формування ідеалу українського вихованця, на якого впливають процес державотворення в Україні, демократизація, гуманізація і гуманітаризація національної системи освіти та виховання, стан суспільно-економічного, політичного і духовного життя суспільства, загальнолюдські, національні та конкретні професійні цінності. Відомий український педагог Г. Ващенко відзначав, що традиційний виховний ідеал людини – це не вишивана сорочка, яку можна скинути і все ж таки залишитись українцем. Ідеал людини – це те найкраще, що створив народ в розумінні властивостей людської особистості та її призначення [1].

Виховний ідеал має бути конкретним і сприяти пізнанню вихованцем самого себе, творчій самореалізації. Майбутній вихованець уявляється тією

людиною, яка здатна усвідомлювати і сприймати пріоритет інтересів людини, орієнтуватися на загальнолюдські цінності, творчо трансформувати суспільний ідеал в особистісний.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У педагогічній науці вивчається проблема «Я-образу» педагога (Г. Акопов, Б. Ананьєв, В. Давидова, І. Елліс, Ф. Зіятдінова, І. Зубкова, Є. Климова, В. Козієв, Г. Костюк, Г. Метельський, А. Реан, В. Саврасов, А. Щербаков, Б. Федоришин)[3]. Ідеал національного виховання розкритий у працях українського педагога Г. Ващенка (Виховний ідеал, Виховна роль мистецтва, Тіловиховання як засіб виховання волі й характеру). В основу свого розуміння ідеалу автор поклав загальнолюдські і національні вартості, що є духовним надбанням народу [1]. Основні орієнтири виховання учнів 1-12 класів загальноосвітніх навчальних закладів України, що допомагають схарактеризувати образ майбутнього учня, наведені в програмі, розробленої Інститутом проблем виховання НАПН України (керівник проекту та автор концептуальних засад доктор психологічних наук І. Д. Бех) [4]. На нашу думку, актуальної чинності у вихованні молоді набуває прогнозування *образу людини майбутнього*, але ще недостатньо актуалізується ця думка в процесі професійної підготовки майбутніх фахівців, зокрема майбутніх учителів.

Мета статті – проаналізувати уявлення майбутніх учителів про ідеального учня та про вимоги до вчителя в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Ідеал (з грец. мови – ідея, первообраз) – уявлення про найвищу досконалість, яка, як взірєць, норма й найвища мета, визначає певний спосіб і характер дії людини. Ідеал вірно чи ілюзорно відображає корінні суспільні інтереси. Залежно від сфер людської життєдіяльності формуються суспільні, політичні, етичні, естетичні, гносеологічні ідеали, які є виразом активно-творчого ставлення людини до дійсності й відіграють роль кінцевих цільових орієнтирів [2, с. 139]. У цьому сенсі поняття «ідеал» близьке до поняття «моральні цінності». Справді, будь-яка з моральних цінностей – і добро, і правді, і любов, і щастя, і справедливість – є тим ідеалом, якого ми прагнемо в стосунках з іншими людьми.

Ідеал допомагає скласти для учня програму самовиховання, за якою він починає працювати над самим собою. Цей процес здійснюється в різноманітних видах діяльності: навчанні, праці, самообслуговуванні, виконанні громадських доручень. На етапі самовдосконалення педагог може допомогти учневі формувати свій ідеал, до якого він прагне, виробити стійке бажання наслідувати ідеал. Учитель допомагає вихованцю побачити, які риси він має виробити в собі, яких недоліків позбутися. У процесі всього життя учень порівнює себе з ідеалом, оскільки він сам постійно змінюється на краще. Ідеал допомагає йому самовдосконалюватися.

У дослідженні нами було організоване написання студентами початкового факультету ХНПУ ім. Г. С. Сковороди твору на тему: «**Мій ідеал майбутнього учня**» (разом 98 осіб, серед яких студенти 1 курсу – 21 особа, 2 курсу – 25 осіб, 3 курсу – 41 особа, 4 курсу – 11 осіб) з метою виявлення того, як майбутні вчителі уявляють образ ідеального учня і планують працювати так, щоб його сформувати. У зв'язку з тим, що кожна людина неповторна, індивідуальна, неординарна, то й уявлення майбутніх учителів про ідеальне є різними.

Особливою *тенденцією*, яку виявляють сучасні майбутні вчителі є їх впевненість у тому, що саме вони, вчителі 21 століття, виховують справжніх людей, якими будуть пишатися в майбутньому. Вони вірять в те, що цьому сприятимуть умови і більшість учителів зможуть реалізувати мрію – виховати найкращих дітей, гідних громадян України.

У творах студентів ідеал майбутнього учня здебільше ототожнюється з терміном «*справжня людина*», ознаками якого слугують позитивні особистісні риси школярів. «Мій ідеальний учень – вихована, цілеспрямована, уважна, творча, життєрадісна дитина. Я хочу виховати в учнів такі риси, щоб у майбутньому не було соромно за своїх вихованців». У характеристиці ідеального учня майбутні вчителі поклалися на такі якості особистості, як: *гуманність* (ідеальний учень - найдобріший, найлюдяніший у світі, «для мене це дитина з добрим серцем, яка не зважаючи на якісь пустощі, залишається людиною», учень має навчитися не принижувати інших: «хороша людина не стане принижувати іншу і завжди буде з

повагою відноситися до цінностей кожної людини», «щоб не відчувати почуття сорому, ідеальний учень повинен володіти навичками спілкування і висловлювання, не принижуючи інших», «він має навчитися опонувати, не принижуючи гідність іншої людини»); *самостійність* (дитина повинна мислити, знаходити рішення, самостійно адаптуватися до ситуацій, які виникають); *вдячність* (учень повинен поважати вчителя, бути вдячним йому за те, що його навчили чомусь новому, «поставили» на правильний шлях і головне, щоб учні, не забували своїх наставників, цінували їхню працю); *ввічливість* (у сучасних дітях дуже мало ввічливості, вони звикли бути егоїстичними та самозакоханими); *тактовність* (не ображатись на учителів за виставлену оцінку); *активність* (виявляти пізнавальний інтерес не тільки на уроках, але й у позанавчальній діяльності: відвідувати наукові гуртки, спортивні секції, брати участь у шкільних концертах, «мені хотілося б бачити активних та життєрадісних дітлахів, які б з радістю грали в різноманітні ігри, бавилися на перервах, мали чудовий апетит в їдальні, а по дзвінку знову сідали за парти і були готові сприймати та усвідомлювати щось нове»); *дисциплінованість* (ідеальний учень має бажання спілкуватися з однолітками і з учителем, допомагає підтримувати порядок у класі, він має керуватися своєю поведінкою, зберігати працездатність протягом навального дня, року, а також ніколи не перебивати інших під час розмови або відповіді, уважно слухати і не відволікатися на уроках, а вже на перерві бігати та гратися); *терплячість* (діти мають бути терплячими, щоб їм було до снаги завершити, а потім повторити необхідну роботу); *товариськість* («щоб учень допомагав своїм товаришам, був з відкритою душею та великим серцем», ніколи не залишав товариша у біді, «щоб на нього можна було покласти в будь-яку хвилину, попросити про допомогу і бути впевненим, що він тебе не підведе у складних обставинах», «я хочу – щоб мої учні були ідеальними в дружбі»). Студенти мріють про те, щоб їх майбутній клас був дружнім, «жив однією дружньою сім'єю», кожен доповнював один одного. Не хотілося б майбутнім учителям, щоб діти пліткували, ябедничали на своїх однолітків, наговорювали один на одного, видавали секрети інших, виражалися нецензурною лексикою).

Студенти ідеальні риси майбутнього учня бачать у повазі:

- до своїх батьків і дідів;
- до вчителя (учень має бути завжди позитивним, енергійним, допомагати своєму вчителю, завжди і вчасно виконувати свою роботу, яку дасть йому вчитель);
- до Батьківщини (учні мають прагнути бути справжніми громадянами своєї Батьківщини, «щоб у кожного у серці не згасав вогонь добра та любові до всього навколишнього, щоб хотілося жити та творити на благо людства»);
- до природи, тварин;
- до ціннісного самовизначення кожної людини.

Майбутні вчителі називають й інші особистісні якості ідеального учня, а саме: діловитість, доброзичливість, дружелюбність, люб'язність (привітність), охайність, патріотизм, почуття гумору, спостережливість, справедливість, толерантність, уважність, чемність, чесність, чуйність, щирість.

Слід відзначити, що студенти говорять про талановитих своїх дітей, повторюючи думку В. О. Сухомлинського «не існує дітей без талантів». Одна із студенток написала так: «Ідеальний учень, на мою думку, є творчою особистістю: він малює, танцює, складає розповіді або казки». Це той учень, який має обдарування чи талант у певній галузі, «хоча вчити генія із його неординарним баченням світу і соціуму у звичайній школі – це сьогодні, скоріше, проблема».

Почуття ідеалу майбутні вчителі пов'язують з *лідерськими якостями* учнів, а саме: «щоб учень прагнув добре навчатися, а інші рівнялися на нього», але при цьому бути єдиним цілим з колективом. Ідеальний учень має *високий авторитет* і користується повагою серед своїх однолітків, багато друзів, однодумців.

Ідеалом студентів є учні, які *займаються спортом*, систематично роблять ранкову зарядку і загартовуються, тому що підростаюче покоління особливо повинне дбати про своє здоров'я.

На їх думку, учневі шкодить байдужість, грубість, безвідповідальність, брутальність, мовчазливість, намагання виділитися, нахальність, схильність до

помсти, недисциплінованість, нестриманість, використання нецензурної лексики, упертість та хитрість.

Дискусійними виявилися питання зв'язку *ідеалу майбутнього учня з його дисциплінованістю*. Думка розділилася таким чином. Деякі студенти ідеал учня пов'язують з виявленням дисциплінованості, а інші – не відносять дисциплінованість до характеристики ідеалу учня, оскільки йому важко щодня виконувати правила поведінки у школі та вимоги вчителя на уроках і перервах. Студенти радять сприймати учня таким, яким він є, а його ідеальність полягає у виявленні й позитивних, і негативних рис. «Я розумію, що в школі буде й багато «складних» дітей, працювати з якими буде дуже складно, але й цих дітей я вважатиму ідеальними й буду намагатися виховувати в них добрі нахили».

Студенти мріють, щоб їхні учні гарно вчилися, каліграфічно писали, вправно та чисто читали, були активними в навчанні, рухливими та завзятими, адже для вчителя їх *знання* – це найкращий подарунок. Учень має бути здібним до навчання, що й допоможе йому в успішному опануванні навчальними предметами. Студенти вважають, що ідеальний учень – це той учень, який прагне вчитися, прислухатися до порад, працює з «сяючими» очима, старається робити все правильно.

Майбутнім учителям хотілося бачити своїх учнів допитливими, небайдужими до нової інформації, які прагнули й могли б швидко засвоювати поданий матеріал. Оскільки учень майбутнього – розумна, обізнана людина, він зобов'язаний багато читати, щоб розвивати своє мовлення, знати різні казки та різну усну творчість, свою національну культуру і традиції.

Образ ідеального учня студенти розкривають через призму *міжособистісних взаємин* у педагогічному колективі. Однією з найважливіших проблем у сучасній школі є демократизація відносин між учителями і учнями. Саме ці стосунки визначають, чи можливо створити сприятливу як для учнів, так і для вчителів атмосферу в школі. Навіть той факт, що у школі, де панує доброзичлива атмосфера, учні набагато швидше оволодівають знаннями і

вміннями вартий того, щоб змінити відносини між педагогами і школярами на краще.

Проте насторожує те, що у студентів (5 % осіб) виявилася *здатність до авторитарного стилю спілкування зі школярами*. На їхню думку, ідеальний учень не повинен багато говорити, тим більше з власної волі. Тільки мова вчителя законна, тільки він може дозволити або заборонити висловлювання іншої людини.

Створення ідеалу учня, на думку студентів, вимагає уміння бачити світ їхні очима. Вони виявили ставлення до ідеалу через визнання *унікальності особистості*. Майбутні вчителі впевнені в тому, що учні спроможні ширше розкривати індивідуальність і, на їх погляд, з такими школярами вчителів цікавіше працювати, коли вони всі різні, «коли діти доповнюють один одного на уроках та перервах». На їх думку, кожна людина індивідуальна, неповторна, багатогранна по своєму, тому не можна її порівнювати з іншими. Приємно, що у творі студентів початкових класів діти порівнюються з пахучими квітами, і кожна квітка прекрасна і призначена для свого місця, нехай навіть у полі, та й там вона його прикрашає, бо по одній квітці і виходить квітуча галявина. Так само і цілий клас учнів прикрашає свого вчителя, оскільки без учнів він не вчитель. «Узагалі я вважаю, що всі діти ідеальні, тільки не всі вчителі це помічають і розуміють».

На думку студентів ідеалом є *розвиток внутрішнього світу дитини*, її в процесі самості. «Я не буду виховувати своїх учнів під «ідеал», зовсім ідеальним неможливо бути, особливо дітям, у мене своє бачення ідеалу, у кожного з учнів свій внутрішній ідеал, який буде розвиватися упродовж усього їхнього життя». Учень має володіти навичками спілкування і самовираження, вміти критично аналізувати власну поведінку, орієнтуватися на успіх у ситуаціях шкільного життя, долати труднощі в навчальній діяльності. Ідеальний учень повинен зростати духом і розуміти, що труднощі, які з'являються у нього на шляху не для того, щоб зламати його дух, а для того, щоб зробити його сильним.

Учень має досягати *особистісного зростання* через здатність до самовдосконалення, самоаналізу. Він повинен вміти робити помилки і на них

вчитися, вступати в суперечку, але вести її конструктивно, вміти організувати час і все встигати, вміти презентувати себе і свої результати. Це добре, коли в учня є своє власне «Я», своя думка, що він її доводить і яка може не збігатися з думкою дорослих.

Ідеальний учень – *успішний учень* не тільки в школі, а й за її межами. Він встигає і отримувати відмінні оцінки, і відпочивати. Нами виявлено ставлення студентів до ідеалу як прагнення досягати акме, вершини розвитку, хоча він є *недосяжним*, «ідеал тому ідеал, що є недосяжний». Вони вважають ідеалом щось винятково досконале, таке, що є вищою метою переконань. Ідеальними вважаються довершені, позбавлені вад, недоліків предмети, явища, процеси (ідеальний слух, ідеальна форма, ідеальний вихід з конфліктної ситуації). Учителю має вбачати в кожному зі своїх учнів ідеал. Ідеальний учень повністю, в усіх сферах життя і діяльності, досконалий. Як й інші ідеали, ідеал учня не залишається незмінним. Завдання ідеалу полягає в тому, щоб скерувати діяльність дитини в потрібному напрямі на здійснення відповідних *змін у самому собі*.

Ідеальний учень – це такий учень, який *підтверджує вчителя в ролі успішного педагога* і робить його роботу приємною: прагне до знань, дисциплінований, слухняний.

Деякі студенти вважають, що учні-ідеали є рідкістю. Ідеальний учень, як істота рідкісна, але дуже цікава, часто зустрічається на перших партах, звідки тягнеться всім своїм єством до знань і бере їх прямо з рук учителя.

Студенти (17%), навіть, *проти того*, щоб вихованці були ідеальні, бо в такому випадку не знатимуть, що з такими учнями робити, та коли дитина намагається бути ідеальною, її поведінка стає штучною, вона не здатна поводитись природно, «не живе, а зображає ідеал». Учителю, який зосереджений на відтворенні ідеальної поведінки, а не на процесі взаємодії з дитиною, перетворює виховання на демонстрацію взірця. На думку студентів ідеалів не буває, потрібно любити кожну дитину і сприймати її такою, яка вона є. Звичайно для своїх батьків вони будуть ідеальними, і це правильно, я поважаю таких батьків, які прикладають чимало зусиль у вихованні дітей.

У студентів існує *власна точка зору* стосовно ідеалу, на їх думку за своєю сутністю є штучним утворенням, коли дитина намагається бути постійно ідеальною, її поведінка стає штучною, вона не здатна поводитись природно відповідно до умов, не проявляє щирих та відповідних до ситуації емоцій, не живе, а зображає ідеал. За таких умов дитина лишається зразка щирого реагування на події, що викликає розвиток холодності, проблеми у стосунках з оточуючими і з самим собою також. Слово «ідеал» мене не захоплює – пише одна із студенток. Якимось звучить сухо, занадто правильно. Уявляю собі, яким може бути ідеальний учень: приходить заздалегідь до початку уроків, виконує домашнє завдання, ще й додаткове бере, дає на уроках правильні лаконічні відповіді, доброзичливо ставиться до оточуючих». Описуючи ідеал майбутнього вчителя, низка студентів усвідомлюють, що навряд чи така людина може існувати у сучасному реальному світі. І навіть, якщо запитати у досвідчених учителів, які пропрацювали в школі більшу частину свого життя, про їхнього найкращого учня, то вони опишуть, мабуть, такого, що не відповідатиме усім канонам дидактики і методики.

Першокурсникам (33%) важко скласти характеристику ідеального учня, визначитись з якостями, якими він/вона повинні володіти. «Спираючись на мізерний досвід спілкування з дітьми, я не можу точно сказати чи описати дитину, з якою я хотіла б працювати в майбутньому».

Студенти другого курсу (25 осіб) розкриваючи ідеал свого майбутнього учня, значної уваги приділили таким особистісним якостям дитини, як: дисциплінованість (32% осіб); загальнолюдські моральні якості (28% осіб); дружелюбність та доброта (по 20 % осіб); активність та «культура людини» (по 16 % осіб); охайність та витримка (по 4 % осіб).

Щодо ставлення до навчання студенти виокремили наступне: активність у шкільному та позашкільному житті школи (24% осіб); сумлінність та цілеспрямованість (по 12 % осіб); ретельне виконання завдань (8% осіб); «безмежне навчання навчатися» - (8 % осіб); вміння отримувати самостійно знання – (8 % осіб); творче виконання завдань – (8 % осіб); старанність –

(8 % осіб). Ставлення до себе та до людей на думку студентів виявляється у повазі до оточуючих та до себе в 12 % осіб та у ввічливості до інших у 8 % осіб.

Лише 4 % осіб виокремили самовдосконалення та самоаналіз у складі образу ідеального учня. У 16 % осіб визначено значний вплив на учня його батьків.

Порівняно з попереднім курсом студенти третього курсу (41 особа) часто говорять про те, що ідеалу бути не може, хоча все одно дають приблизне уявлення про ідеального учня. Часто студенти виокремлюють: педагогічну, інтелектуальну, мотиваційну, емоційно-вольову, комунікативну готовність першокласника (12,1 % осіб) та ще вагомим показником ідеального учня є показник успішності у 17,1% осіб - це відмінник. Багато студентів головним прикладом ідеальної людини для учня бачать вчителя (26,8% осіб), а лише 9,7% осіб говорять про вплив батьків на дитину.

Значно ширше студенти третього курсу розкрили особистісні якості учня: дисциплінованість (24,3% осіб); активність (17,1% осіб); доброта (14,6 % осіб); порядність (12,1 % осіб); загальнолюдські моральні якості (9,7% осіб); дружелюбність та чесність (по 9,7% осіб); слухняність (7,3 % осіб); толерантність та патріотизм (по 2,4 % осіб).

Щодо ставлення до навчання, то тут також розширились критерії: старанність та відповідальність (по 14,6 % осіб); активність у шкільному та позашкільному житті школи (7,3% осіб); ініціативність та зацікавленість (по 7,3 % осіб); «безмежне навчання навчатися» (4,9 % осіб); допитливість (4,9 % осіб); прагнення до навчання та творче ставлення до завдань (по 2,4% осіб). 7,3 % студентів чинниками ідеалу називають самовдосконалення та 2,4 % - самоаналіз.

50 % студентів четвертого курсу говорять, що ідеалу не існує та ідеальним є кожен учень, бо кожен з них різний, індивідуальний. Значна кількість студентів перераховує вимоги до першокласників. Дуже мало студентів говорить про конкретні якості чи ставлення учнів: доброта (25 % осіб); відповідальність (16,6% осіб); слухняність (16,6 % осіб); дисциплінованість (8,3% осіб);

порядність (8,3 % осіб); загальнолюдські моральні якості (8,3% осіб). Ввічливість до інших виявляють 25% студентів; повагу до оточуючих та до себе – 16,6%.

Щодо ставлення до навчання, то тут добавився критерій ретельного виконання завдання (8,3% осіб). 8,3 % студентів пов'язують образ ідеального учня з прагненнями саморозвитку.

Випускники вважають, що всі вчителі мріють про гарних вихованців. Вони хочуть, щоб усі діти були ідеальні і складають певний портрет учня, що виховують. У кожного вчителя він свій. «На мою думку не буває дітей ідеальних, але крапля ідеалу є у кожного. І цю краплю має розвивати сам учитель».

Майбутні вчителі висловили думки щодо формування образу ідеального учня. На думку студентів (92% осіб), не дивлячись на різні точки сприйняття ідеалу учня, виховати учня може лише ідеальний учитель.

Педагогічне завдання студенти визначають у тому, щоб зробити *процес навчання учнів захоплюючим та радісним*. І тут важливе все: посмішка, доброзичливий тон, мистецтво спілкування, а також майстерність бути справжнім серед своїх учнів, без ідеалів і хитрощів, «моя ідеальність полягає в справжності і любові до них, яка йде від самого серця до їх маленьких, але чутливих сердець».

Сформувати ідеальний образ учня студенти пропонують через *стимулювання інтересу до змісту навчальних предметів*. Для нього важливим є навчити учня вчитися усе своє життя. Учитель повинен уміти сформувати інтерес до свого предмету. У такого вчителя уроки не схожі один на іншого, у навчанні переважає оригінальність. Тоді його учні ніколи не будуть зриватися з-за парт як тільки задзвонить дзвінок, чекатимуть зустрічі і пам'ятимуть уроки.

На думку студентів у формуванні ідеального учня має бути *тісна співпраця вчителів з батьками*. Батьки займаються вихованням дитини, вони готують її до школи і проводять з нею час позанавчального закладу. Тож до набору слів «ідеальний учень» слід додати такий елемент, як «ідеальні батьки». Кожен учитель хотів би бачити і знати, що його учні здорові й не переймаються проблемами дорослих. Адже часто буває, що діти не можуть зосередитися на навчанні, якщо вдома якісь негаразди. В ідеального учня батьки також мають

бути ідеальними: із самого народження розвивати свою дитину, приділяти увагу й час, створювати відповідну атмосферу поваги, розуміння, людяності. Основи людських якостей закладаються в родині, приклад батьків дієві ший за виховання у школі. Вони повинні виховати культурну людину, яка б із задоволенням ходила до школи. Дуже важливо, щоб батьки і вчитель пам'ятали про те, що обговорюючи з дитиною його поведінку, вони повинні намагатися підкреслити, що взагалі задоволені дитиною як особистістю. Краще дати зрозуміти, що їх більше цікавлять успіхи дитини, а не її помилки. У дитини необхідно викликати почуття власної корисності, задоволення від її досягнень, навчити справлятися з різними завданнями.

Майбутні вчителі переконані в тому, щоб стати ідеальною людиною, *потрібно жити в ідеальному суспільстві* (А. Маслоу), а сьогодні можна лише прагнути про це і докладати зусиль, щоб створити і досягти бажаного ідеалу.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Майбутні вчителі ідеал учня розглядають через призму особистісних якостей, ставлення до навчання, прагнення успішно реалізовувати власний творчий потенціал. Приклад учителя визнається головним у формуванні ідеального образу учня. Подальшої розробки потребують питання теорії та практики створення педагогічних умов для збереження щасливого дитинства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ващенко Г. Виховний ідеал / Г. Ващенко. – Полтава, 1994.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – С. 139.
3. Елліс І. О. Образ учителя в суспільно-культурному житті пізньорадянського суспільства 70-80-х років ХХ століття : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук : спец. «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / І. О. Елліс. – Х., 2011. – 20 с.
4. Основні орієнтири виховання учнів 1-12 класів загальноосвітніх навчальних закладів України. Програма. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2008. – 80 с.